

da ga zavaja v pretiranost. Toda doslej imamo šele prvo njegovo knjigo v rokah. Sedaj že več let molči. Tudi v tem je lahko dober zgled vsem tistim — preštevilnim našim avtorjem, ki se krčevito naprezajo v dobesednem pomenu ustvarjati, to se pravi, iz nič kaj narediti.

Teza mojega kritičnega dela je estetski instinkt. Le polagoma nastaja iz preišljevanja nad izrazi instinkta moja osebna estetika, ki jo bom morda nekoč celo napisal. Zavedal se bom pa vselej, da bom le toliko časa zdrav kritik, dokler bom pripravljen zavreči vso estetiko radi enega samega, doslej še neopaženega in neupoštevane utripa estetskega instinkta. Ker smatram umetnost za najširši izraz celote človeškega duha, sem kot kritik psihološko usmerjen, to se pravi, skušam si ob vsakem delu pojasniti, kakšne in katere duševne sile so bile pri njegovem nastanku na delu. Kot resničen umotvor priznam samo tisto delo, ki mi da slutiti, da se je v njem izrazila neka človeška osebnost v svoji celoti. Želim napisati zgodovino slovenske kritike in serijo kritičnih portretov naših največjih mož. Posegal bi rad tudi po vrhuncih svetovne literature. Zaenkrat sem zaposlen z urejevanjem »Kritike«, ki jo pišem skoro sam. Skušal bom doseči, da bi bila moja izvajanja čimbolj smotrna in ekonomična.

Kaj mislite o novem realizmu? (Ne mislim francoskega surrealizma, pač pa oni način umetniškega izražanja, ki ga prorokujejo in se že javlja pri bratih Kraljih, morda tudi v nekakšni primitivni obliki pri mladem literarnem naraščanju.)

Cerkvenik: Struje so kaprice literatov. Jaz pišem brez vsakršnega namena, da bi uveljavljal kakšno novo strujo. Delujem po svojem lastnem mnenju etično.

Jarc: Novi realizem po mojem mnenju odgovarja stremljenju nove dobe. Po vojni smo se razkrojili in zastrmeli v svet onkraj. Zato mislim, da nam je potrebna zdrava reakcija na bolno stanje. Ohranili pa smo iz onega doživljanja zmožnost gledanja bistvenosti, ki naj bo prva podlaga takemu realizmu. Plastika izraza, jasnost in odločnost pripovedne linije, zgoščenost dejanja in odsotnost subjektivizma — to naj bodo odlični znaki našega novega realizma.

Seliškar: Novi realizem ima bodočnost! Pri nas ima močnega zastopnika v Cerkveniku in tudi Pahor stremi v to. V neorealizmu vidim ozdravljenje starih zablod, ki so privedle našo književnost do mrtve točke. »Mladina« je vesel pojav v to smer, saj je šla daleč preko »Treh labodov« in »Rdečega pilota«. Zdi se mi, da med mladimi ni samo en Srečko Kosovel.

Vodnik: Novi realizem! Da prihaja, je nedvomno in tudi pričakovati ni bilo kaj drugega. Če obstoja in koliko že obstoja v literaturi, ne morem reči, vem pa, da se skrajni spiritualizem, ki je dobil izraza v ekspresionizmu, umika novemu življenjskemu čustvu, ki konkretnost bolj upošteva in ne stoji več nasproti njej v negativnem razmerju. Nova porajajoča se duševnost se oklepa čedalje bolj tudi konkretnosti, ki jo hoče v kakršnemkoli že zmislu poduhoviti in ji dati večnostni pomen. Kot nujna posledica

te preorientacije nastaja tudi nova umetnost, ki se spočetka gotovo ne bo znatno razlikovala od predhodnega ekspresionizma, iz katerega se razvija. Dodela razvita bo šele v svoji kulminaciji. Zaenkrat skoraj ne more biti drugega kot ekspresionizem z elementi močnejše konkretnosti. Oznaka »novi realizem« je stvarno preohlapna, da bi si mogli kaj določnega predstavljanja, toda parola je dana, smer nakazana. Isto stremljenje čutim v sebi tudi sam in je moja notranja potreba. Da nič ne pišem zaduji čas? Zunanji vzroki. To pa ni »novi« — marveč starodaven realizem!

Vidmar: O novem realizmu prav za prav nisem informiran. Kar se tiče nekakšne Zolajevje restavracije, ki jo baje propagira Heinrich Mann, naj pripomnim, da bi tega njegov brat Thomas Mann nikdar ne storil, kolikor poznam njegovo estetsko mišljenje. (Mimogrede omenjeno, cenim med Nemci poleg Goetheja Tomasa Manna zelo visoko. Ta dva sta mi dala tudi estetsko najizdatnejši pouk. Kar je Mannovih estetskih stvari, vse akceptiram.) Mogoče bo za Slovence novi slog odgovarjal oni duhovni stopnji, ki bo ustvarila dela čistih in visokih umetniških kvalitiet.

Zapiski

Slovensko slovstvo

Shakespeare: Kar hočete. V 5 dejanjih. Prevel Oton Župančič. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1926.

Kot četrti zvezek slovenskega Shakespearja, ki ga v okusni Vavpotičevi naslovni opremi izdaja Tiskovna zadruga, je izšla sedaj veseloigra »Kar hočete«, ki se godi popolnoma nedoločno lokalizirana v nekem zgodovinskih spomenikov bogatem ilirskem mestu; človek misli na Dalmacijo in posebno na Split, ne da bi kraj mogel iz splošnih nejasnih potez, ki se v igri navajajo, spoznati. Župančičev prevod je zopet slovenski knjižni dogodek prve vrste in kar smo pri prejšnjih poudarjali, ponovimo ob tem: Župančič v teh prevodih prav na široko jezikovno in slogovno ustvarja. Za osamosvojitve našega izraza, za gibčnost in plastičnost oblikovanja duhovitih zamislov in kresanja besednih osti druge ob drugo imajo ti prevodi vrednost samostojnih usvaritev. Prevod je tako popolno prenesen v duha slovenščine, da ob njem pozabimo na original in nas primerjanje njegovih težavnih mest zanima samo toliko, da ob njih spoznamo in ilustriramo prevajalčevo virtuoznost. Že uvodne besede I. dejanja, ki jih govori vojvoda in so polne slikovitih prispodob, so značilne za povedano. Posebno mojstrstvo pa se pokaže v pogovorih v prozi, polnih namerkov, besednih iger in bistroumnih opazk in prispodob. Opozarjam v tem oziru na I. dejanje, 5. prizor, posebno pa 4. in tudi 5. prizor. Odlikujejo se dalje II. 4. (s poetičnimi vložki) in 5. ter III. 4. Na strani 72 me eno mesto ne zadovoljuje, čeprav je doslovno in točno prevedeno: »Sluga: Milostiva, mladi zaupnik grofa Orsina se je vrnil: komaj sem ga pregovoril, da je šel: čaka, kaj milostiva izvolite.« Zmisel je: »Komaj sem ga pregovoril, da je šel nazaj = se je vrnil.« Kljub dvopičju za »vrnil« se mi zdi, da bo vsakdo z menoj razumel, da se je zaupnik vrnil, sluga pa

ga je pregovoril, da je šel = odšel, kar moti kljub naslednjemu »čaka«. Ta negotovi in bolj na nasprotno pojmovanje navajajoči »šel« me tako moti, da predlagam, da se pri eventualni novi izdaji sploh črta in bo odstavek bolj jasen in tudi lepši. Glasil naj bi se: »... zaupnik... se je vrnil: komaj sem ga pregovoril; čaka, kaj... izvolite.«

Opazke, brez katerih Shakespearjev prevod ne more izhajati, so popolnoma zadostne. Frst.

Izidor Cankar: **Uvod v umevanje likovne umetnosti (Sistematika stila)**. Kujižnica »Narodne galerije« 2. zv. Ljubljana, Narodna galerija, 1926.

S tem delom smo dobili Slovenci važno, za našo umetnostno znanost v marsičem temeljno delo. Na vsak način je njegov pomen za to panogo večji, kakor za splošnost, ki je pa tudi dobila prvi domač pripomoček, da se približa umetnini. Namen dela, ki je nastalo iz učiteljske prakse na univerzi, je v prvi vrsti metodološki, gre za opredelitev pojmov in ustvaritev sistema, po katerem bi bilo omogočeno, kolikor mogoče objektivno in nedvoumno stališče napram umetnini. Kakor ugotavlja pisatelj v uvodu, so nekateri nemški umetnostni zgodovinarji že izdelali nekatere umetnostno-zgodovinske pojme, vendar le za posamezne umetnostno-zgodovinske dobe, ali posebej celo za posamezne umetnostne stroke. Njegovo stremljenje gre preko teh, ker skuša ustvariti sistem brez ozira na zgodovinski razvoj, da tako ustvari »in nuce nekako slovnico umetnostnega oblikovanja,« da pokaže logičnost in organično funkcionalnost njenih zakonov ter njih nujno zvezo s splošno človeško duševnostjo. Kdor pozna tozadevno literaturo večjih narodov, posebno nemško, v katere razvoj bi bilo to sistematiko prav lahko uvrstiti, bo moral brez obotavljanja priznati, da smo dobili Slovenci delo, ki obdrži svojo vrednost v vsaki drugi literaturi. Zasluga pisateljeva ni toliko v tem, da bi bil prvi videl in formuliral stvari, o katerih piše, saj so bile že dosedaj obča last posebno dunajske umetnostno-zgodovinske šole, ampak da je to skupno lastnino, ki je več ali manj določno živela v označenem znanstvenem krogu, prvi oblikoval v jasnih formah in jo združil v logično zasnovan in utemeljen sistem. Iz istega kroga je pred vojno izšla v zbirki »Aus Natur und Geisteswelt« knjižica, ki po obsegu ne prekaša dosti naše, Cohn-Wiener, Entwicklungsgeschichte der Stile in der bildenden Kunst, ki je še danes najboljši splošen uvod v umetnostno zgodovino in ki je problem umetnostne zgodovine na mah postavila na plodnejše temelje, kakor so bili temelji dosedanjih velikih umetnostnih zgodovin, ki so čitatelja poučile o vseh detajlih, samo ne o resničnih problemih umetnostnega razvoja. Dunajska šola je to metodo že poprej preiskusila z uspehom na pre mnogih detajlnih vprašanjih. Cohn-Wiener pa je prvi poskusil formulirati celoto. Njegovemu delu bi vzporedil Cankarjevo knjigo; obe se do neke mere bistveno dopolnjujeta. Nobena ne vsebuje sicer tistega čarobnega lijaka, ki bi čitatelju odprl popolno pot do umetnine, kar bo večina gotovo pričakovala in bo mogoče razočarana. Zagotovim pa vsakogar, ki bo vzel knjigo, kakršna je in ji po možnosti pridružil še Cohn-Wienerjevo, da si bo ustvaril trdno bazo za svoje razmerje ne samo do umetnostne zgodovine, ampak tudi do umetnine same.

Knjiga obstoja v glavnem iz dveh delov, katerih prvi označi in izloči iz problema neumetnostne vidike, ki igrajo v vsakdanjem razmerju do umetnosti zelo važno vlogo in jih množice navadno zamenjujejo s pravimi umetnostnimi. Sem spadajo zgodovinske pa tudi umetnostno-zgodovinske ter stilske vrednote, ki se nanašajo na snov, miselno ali čustveno vsebino pa tudi na formo, ki so sicer umetnostne, a nestalne in v neprestani meniški vsled subjektivnih razpoloženj posameznikov in časov, niso zmožne, da dajo trdno podlago za naše (posebno še znanstveno) razmerje do umetnosti. Drugi del knjige se peča za ustvaritvijo takega objektivnega stališča napram umetnini. Njegov cilj je za laika orisati umetnino kot likovni organizem, za znanstvenika pa podati sistematiko stila, razbistriti stilske pojme in ustvariti trdna oporišča za stilsko kategoriziranje umetnin, ki more biti edina prava podlaga umetnostni zgodovini. Kot enega najstalnijših in najsplošnejših odnosov umetnin do drugih pojavov si izbere za izhodišče svojega sistema razmerje umetnine do narave. Trije termini so se glede tega razmerja že splošno udomačili in zato se jih tudi on brez obotavljanja oprime: idealizem, naturalizem in realizem. V svojih izvajanjih ugotovi, da se že po snovi razlikujejo umetnine v tri splošne skupine, ki odgovarjajo omenjenim kategorijam. Nato se peča z oblikovanjem telesnosti v likovni umetnosti in dožene, da omenjenim trem kategorijam odgovarjajo trije glavni stilski tipi, ki jih opredeli kot ploskoviti, slikoviti in plastični stil. Ko mu še eden glavnih likovnih problemov, oblikovanje prostora, potrdi to delitev in ugotovi, da odgovarja idealističnemu ploskovitemu stilu brezprostorno prizorišče, realističnemu plastičnemu stilu omejeno, naturalističnemu slikovitemu pa brezmejno prizorišče ter glede figuralne kompozicije vezana, tektonska in svobodna kompozicija, si je svojega sistema gotov in v zaključnem poglavju ugotovi, da korenine teh razlik segajo dalje kakor abstraktno vzeti problem razmerja umetnine do narave, prav v dno človeške duše in stil ni nič manj kot formulacija človekovega svetovnega nazora in življenjskega čustva; stil je izraz celega človeka, izraz umetniškega individua in njegove dobe. Ko to svoje naziranje kratko ilustrira, zaključuje z ugotovitvijo, da je umetnina »formirani in okolico formirajoči zakon sam«.

Iz tega površnega pregleda vsakdo lahko sam posname, v čem je pomen te knjige za lajka in koliko sme od nje pričakovati: Ustvarja mu namreč določno stališče napram umetnini in ga opozori na momente, ki ga pogosto prevarajo in zbegajo, da sploh ne najde nikakega plodnega razmerja do umetnosti. Pa tudi to stališče bo zanj plodno šele, kadar bo umetnino doživeljal in kolikor jo bo doživljal: prirojeni instinkt ga bo s tega izhodišča vodil naprej in približeval tistemu bistvu, po katerem teži. Doživel pa bo le toliko, kolikor dovoljuje njegova prirojena vzprejemljivost za umetniške pojave.

Sistematika stila je nedvomno pozitiven poskus umetnostno-zgodovinske metodike, pomanjkljivosti pisatelj sam čuti in v uvodu opozarja nanje. Za našo znanost je to lep uspeh, posebno če pomislimo, da so Srbi istočasno z njo izdali prevod metodično popolnoma zastarele knjige Louis Hourticq, Uvod u istoriju umetnosti. Frst.